

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КАФЕДРИ ФІТОПАТОЛОГІЇ ІМ. АКАД. В.Ф. ПЕРЕСИПКІНА

Починаючи із заснування Київського політехнічного інституту (1898 р.) предмет фітопатологія, був у навчальних планах лабораторії ботаніки. Дисципліну сільськогосподарська фітопатологія, як обов'язкову, вперше почали читати в 1921 році на факультетах організації сільського господарства та лісоінженерному в Київському сільськогосподарському інституті. Першим викладачем фітопатології був Яків Маркіянович Кудя. Раніше він навчався в Харківському університеті (з 1911 р.). Працював у лабораторії професора А. Потебні, на Харківській сільськогосподарській дослідній станції, був асистентом кафедри ботаніки Українського державного університету, завідувачем фітопатологічного бюро в сільськогосподарському науковому комітеті України при НКЗ справ (1917-1927 рр.). Напрямами його досліджень були хвороби овочевих, плодових та лісових культур.

Надалі, дисципліна фітопатологія була відокремлена в окрему самостійну кафедру, котра функціонувала до 1930 року. Починаючи з 1930 року фітопатологію читав доцент Володимир Микитович Братусь. Після проведення деяких реорганізацій протягом 1930-1935 років у новостворених інститутах (агроінженерному та агрохімії і ґрунтознавства) викладався курс захисту рослин від хвороб.

У 1935 році після об'єднання окремих інститутів у єдиний Київський сільськогосподарський інститут була організована кафедра захисту рослин, назва якої пізніше неодноразово змінювалася. У довоєнний період (1935-1941 рр.) доцент В.М. Братусь одночасно проводив також наукові дослідження карантинного стану лісових розсадників (1935 р.) та домового гриба (1938 р.).

Під час війни матеріальна база кафедри була знищена. Її відновлення відбувалося у повоєнний період. Зокрема, знову була обладнана лабораторія, зібрано великий колекційний матеріал та закуплено спеціальну літературу. У цей період доцент В.М. Братусь досліджував ефективність фунгіцидів, а також вивчав гриби-трутовики. Педагогічний процес проводив на трьох факультетах: агрономічному, агрохімічному та плодоовочевому.

Згідно з наказом (№ 23 від 7 вересня) в.о. ректора Української ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарської академії доцента В.Пересипкіна кафедра фітопатології знову, як окремий підрозділ, розпочала свою навчальну та наукову діяльність з 1954 року. Станом на 1 вересня 1954 року її професорсько-викладацький склад та навчально-допоміжний персонал складався з наступних працівників: к.с.-г.н., доцент В.Ф. Пересипкін (зав. кафедри), к.с.-г.н. В.М. Братусь (доцент), к.с.-г.н. О.Г. Ландар (в.о. доцента), Л.П. Мусатова (асистент), З.І. Сидорчук (старший викладач), Г.П. Федоренко (старший лаборант) та однієї вакансії старшого лаборанта.

Надалі кафедру послідовно очолювали: академік УААН В.Ф. Пересипкін (1954 р., 1956-1968 рр., 1972-1986 рр.), доцент В.М. Братусь (1954-1955 рр.), академік НААН України М.М. Кирик (1968-1972 рр., 1986-2007 рр.), доцент М.Й. Піковський (2007-2009 рр.), доктор сільськогосподарських наук, с.н.с. О.Ф. Антоненко (2009-2014рр.).

*В.Ф. Пересипкін,
завідувач кафедри: 1954 р.; 1956-
1968 рр.; 1972-1986 рр.*

*В.М. Братусь,
в.о. зав. кафедри 1954-1955 рр.*

*М.М. Кирик,
завідувач кафедри:
1968-1972 рр.; 1986-2007 рр.*

*О.Ф. Антоненко,
в.о. зав. кафедри
2009-2014 рр.*

У різні роки на кафедрі плідно працювали доценти О.Г. Ландар (1952-1979 рр.), Л.П. Мусатова (1952-1983 рр.), Ю.І. Бойко (1968-1991 рр.), В.М. Зібцев (1972-2008 рр.), С.М. Коваленко (1975-1997 рр.), В.Л. Лобань (1979-1997 рр.), Н.А. Гончаренко (1998-2006 рр.), А.П. Григанський (2000-2008 рр.), К.М. Шендрик (1994-2011 рр.), професори Ю.В. Калюжний (1968-2011 рр.) та І.Л. Марков (1968-2015рр.) Тривалий період навчальною лабораторією кафедри завідувала Г.Л. Оландаренко (1952-1987 рр.). У розвиток наукової бази кафедри зробили значний внесок доценти А.В. Цилюрник, І.І. Кошевський, М.Д. Мінько, Е.Ю. Уласевич, асистенти П.Х. Тараненко та А.Ф. Гойчук, які згодом були переведені на інші кафедри університету та в навчально-наукові установи різних відомств.

Доцент О.Г. Ландар під час проведення лабораторних робіт зі студентами факультету захисту рослин (1965р., аудиторія № 51, навчальний корпус № 4)

Професор М.М. Кирик під час проведення навчальних занять із студентами-іноземцями (1982р., аудиторія № 50, навчальний корпус № 4)

Доцент І.Л.Марков проводить лекцію із сільськогосподарської фітопатології (1992 р., аудиторія № 50, навчальний корпус № 4)

Для поліпшення навчального та наукового процесів співробітниками кафедри в період 1970-1990-их років була проведена значна робота щодо розробки методичного забезпечення дисциплін та видання навчальних посібників, підручників і довідників, які надалі використовувалися в різних ВУЗах Радянського Союзу. **Серед методичних розробок були видані наступні:**

Контрольные задания по сельскохозяйственной фитопатологии (для безмашинного программированного контроля (Ландар Е.Г, Киев, 1970);

Программа курса “Фитопатология” для сельскохозяйственных высших заведений по специальностям: 1501-Агрохимия и почвоведение, 1502-Агрономия, 1503-Плодоовощеводство и виноградарство, 1505-Шелководство (Пересыпкин В.Ф. и др., Москва, 1977);

Программа дисциплины “Учение об иммунитете” для сельскохозяйственных высших заведений по специальности: 1504-Защита растений (Пересыпкин В.Ф. и др., Москва, 1977);

Сбор и оформление гербария по общей и сельскохозяйственной фитопатологии (Лобань В.Л., Кошевский И.И., Кирик Н.Н., Киев, 1982);

Методическая разработка о проведении учебной практики по фитопатологии для студентов агрономического факультета (Коваленко С.Н., Киев, 1982);

Основы карантина сельскохозяйственных растений. Методические указания по изучению дисциплины и задания для контрольной работы (Бойко Ю.А., Коваленко С.Н., Москва, 1984);

Гистологические и гистохимические методы изучения патологического процесса и устойчивости растений к болезням (Кирик Н.Н., Лобань В.Л., Кошевский И.И., Киев, 1985);

Методичні рекомендації до написання курсової роботи з сільськогосподарської фітопатології та хвороб субтропічних і тропічних культур для студентів факультету захисту рослин (Калюжний Ю.В., Марков І.Л., Зібцев В.М., Київ, 1991);

У 1969 році вийшов з друку підручник Пересипкіна В.Ф. **“Сельскохозяйственная фитопатология”**, який надалі неодноразово перевидавався багатотисячними тиражами та використовувався у різних країнах світу. У 1976 році був виданий **“Атлас хвороб польових культур”** (автор Пересипкін В.Ф.), який двічі перевидавався й досі користується великою популярністю серед студентів, науковців і виробників.

Навчальні та наукові видання співробітників кафедри фітопатології періоду 1960-1980 років

За редакцією В.Ф. Пересипкіна в період 1989-1991 рр. було видано три томи книги **“Болезни сельскохозяйственных культур”**. У підготовці цієї монографії брали участь співробітники кафедри фітопатології: М.М. Кирик, С.М. Коваленко, І.І. Кошевський, М.Д. Мінько, І.Л. Марков, О.Ф. Антоненко, Ю.В. Калюжний, П.З. Шеренговий, В.М. Зібцев та науковці з інших установ. Книга є актуальною й сьогодні, вона широко використовується у науковій роботі та на виробництві в багатьох країнах ближнього і далекого зарубіжжя.

Трьохтомне видання “Болезни сельскохозяйственных культур”, за редакцією В.Ф. Пересипкіна (1989-1991 рр.)

Заслуговує на увагу низка навчальних посібників і підручників, які були розроблені та видані в період 1980-90-тих років співробітниками кафедри, отримали грифи відповідних міністерств:

Практикум по методике опытного дела в защите растений (Пересипкин В.Ф., Коваленко С.Н., Шелестова В.С., Асатур М., Москва, 1989);

Защита сельскохозяйственных культур от болезней в условия тропиков и субтропиков (Калужный Ю.В., Киев, 1992);

Практикум із сільськогосподарської фітопатології (Марков І.Л., Київ, 1998);

Сільськогосподарська фітопатологія (Пересипкін В.Ф., Київ, 2000).

Навчальні посібники та підручники, видані співробітниками кафедри в період 1980-90 років

На новостворені кафедри (лісових культур і лісової фітопатології, технології вирощування і захисту субтропічних і тропічних культур, мікробіології і вірусології) з кафедри фітопатології була передана низка дисциплін з відповідним методичним забезпеченням: **лісова фітопатологія** (викладалася на

кафедрі фітопатології протягом 1952-1983 рр.), **основи карантину сільськогосподарських рослин** (викладалася відповідно на кафедрі 1968-1991 рр.), **захист тропічних і субтропічних культур від хвороб** (1976-1991 рр.), **мікробіологія** (відповідно – 1984-1995, 2004-2006 рр.) та **вірусологія** (2000-2001 рр.).

Штатні викладачі кафедри фітопатології відігравали провідну роль у розвитку факультету захисту рослин, університету та аграрної науки України. Академік В.Ф. Пересипкін довгі роки поєднував науково-педагогічну роботу на кафедрі з діяльністю на посаді директора Київського сільськогосподарського інституту, проректора з навчальної роботи, заступника міністра сільськогосподарства України по науковій роботі, ректора УСГА, головного вченого секретаря ВАСГНІЛ і голови Південного відділення ВАСГНІЛ. Активно працював у відділенні захисту рослин ВАСГНІЛ. Академік М.М. Кирик тривалий час був проректором з наукової роботи університету. Деканами факультету захисту рослин у різні роки були: доцент А.В. Циліурік, професор М.М. Кирик, член-кореспондент ВАСГНІЛ, професор В.Ф. Пересипкін. Посади заступників декана займали доценти кафедри фітопатології: Ю.І. Бойко, І.Л. Марков, В.А. Глим'язний, Д.Т. Гентош, О.П. Дерменко.

За безпосередньої участі та активної діяльності академіка М.М.Кирика (на той час директора ННЦ фітомедицини та охорони навколишнього середовища) на факультеті захисту рослин були введені програми підготовки магістрів із захисту рослин. За його ініціативи та консолідації провідних фітопатологів і ентомологів України у вищих навчальних закладах введено напрям підготовки фахівців із захисту рослин та відновлено функціонування факультету.

Протягом 28 років кафедру фітопатології очолював **академік В.Ф. Пересипкін**, відомий в Україні та за її межами як учений і педагог високої кваліфікації. Наукову діяльність колективу кафедри він спрямовував на розробку імунологічних основ створення нових сортів сільськогосподарських культур із груповою стійкістю проти хвороб і шкідників, удосконалення заходів захисту рослин від хвороб.

Ріпак ярий сорту Мар'янівський (ліворуч) та Ковалівський (праворуч), створені під керівництвом В.Ф. Пересипкіна (1984 р.)

Для покращення наукових досліджень з фітопатології на рівні сучасних вимог, Пересипкін В.Ф. був ініціатором налагодження інтеграції співробітників кафедри з працівниками відділу генної інженерії і ембріології Інституту ботаніки, відділу експериментального мутагенезу Інституту фізіології рослин і генетики, Республіканського ботанічного саду АН України, інших науково-дослідних інститутів України та Росії.

У Всесоюзній академії сільськогосподарських наук імені Леніна під керівництвом професора В.Ф. Пересипкіна були розроблені комплексні системи захисту основних сільськогосподарських культур від шкідливих організмів. На кафедрі він наполегливо працював над створенням сортів пшениці озимої і ріпаку, стійких проти хвороб.

За героїчну участь у Великій Вітчизняній війні і мирному будівництві нагороджений шістьма орденами та багатьма медалями. За цикл робіт з проблеми “Розробка методів експериментального одержання і практичне використання індукованих мутацій у рослин” В.Ф. Пересипкін нагороджений державною премією України (1982 р.). За організацію освоєння культури ріпаку, розробку і впровадження у виробництво інтенсивної технології його вирощування на насіння одержав премію Ради Міністрів СРСР. Володимир Федорович багато уваги приділяв підготовці наукових кадрів для України, країн колишнього СРСР, а також далекого зарубіжжя. Поруч з В.Ф. Пересипкіним плідно працювали його учні – професори М.М. Кирик, Ю.В. Калюжний і І.Л. Марков, доцент В.М. Зібцев, старший викладач Шеренговий П.З., старші наукові співробітники Г.Ф. Дубинець, О.Ф. Антоненко та М.І. Стеблюк.

Співробітники та аспіранти кафедри фітопатології на фітопатологічній ділянці УСГА (1985 р.)

Професор В.Ф. Пересипкін довгі роки поєднував науково-педагогічну роботу на кафедрі з діяльністю на посаді директора Київського сільськогосподарського інституту (1952-1954 рр.), проректора з навчальної роботи (1956-1960 рр.), заступника міністра сільського господарства України по науковій роботі (1960-1962 рр.), ректора УСГА (1962-1968 рр.), головного вченого секретаря ВАСГНІЛ і голови Південного відділення ВАСГНІЛ (1970-1972 рр.). Активно працював у відділенні захисту рослин ВАСГНІЛ.

Колектив кафедри фітопатології (1982 р.)

За ініціативи професора В.Ф. Пересипкіна для проведення наукових досліджень співробітниками, аспірантами та дипломниками кафедри, а також

проходження навчальних практик у **1956 році** було засновано **фітопатологічну дільницю** (дослідне поле), що знаходилася у с. Пшеничне Васильківського району Київської області. У різні роки цим підрозділом завідували наукові співробітники кафедри М.П. Лісовий (нині – академік НААН України), О.А. Дереча (нині – професор та завідувач кафедри захисту рослин Житомирського національного агроекологічного університету), М.І. Стеблюк (у подальшому професор та завідувач кафедри цивільної оборони в НУБіП України), Антоненко О.Ф. (нині – доктор сільськогосподарських наук, в.о. зав. кафедри фітопатології НУБіП України).

Загальний вигляд фітопатологічної дільниці (1980р.)

За значний внесок академіка В.Ф. Пересипкіна у розвиток кафедри, підготовку висококваліфікованих кадрів для сільськогосподарського виробництва, за ініціативою тодішнього зав. кафедри М.М. Кирика, рішенням вченої ради Національного аграрного університету від 28 квітня 2005 року (протокол № 8) кафедрі фітопатології присвоєно ім'я акад. В.Ф. Пересипкіна (наказ ректора Національного аграрного університету № 314 від 16.05.2005р.).

Надалі, протягом 25 років кафедру фітопатології очолював **академік М.М. Кирик**. Він продовжує теоретичні і практичні дослідження стосовно актуальних питань фітопатології, зосереджує головну увагу на вивчення етіології і патогенезу хвороб зернобобових культур та екологічних особливостей їх збудників, з'ясування природи імунітету і розробку заходів захисту. Багато уваги приділяє підготовці наукових кадрів. Слід зазначити, що з його колишніх аспірантів на кафедрі працюють доценти В.А. Глим'язний, М.Й. Піковський, Д.Т. Гентош, к.б.н., науковий співробітник Ю.М. Тарануха, асистенти М.С. Ретьман, к.с.-г.н. та А.О. Вуєк, науковий співробітник С.В. Лич.

Роботу на кафедрі М.М. Кирик поєднував з діяльністю на посаді декана факультету захисту рослин (1979-1986 рр.) і проректора з наукової роботи (1986-1996 рр.). Протягом 2002-2005 рр. за сумісництвом – директор навчально-наукового центру НАУ “Фіто медицина і охорона навколишнього середовища”.

Колектив кафедри фітопатології (1999р.)

Протягом 1996-2001 рр. М.М. Кирик – член американського фітопатологічного товариства, академік Академії наук вищої освіти України, член комітету громадської організації “Міжнародний рух охорони навколишнього середовища Африки”. Проводить велику науково-навчально-організаційну роботу. З 1983р. він є головою спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Упродовж 2009-2011рр. очолював Навчально-методичну комісію (НМК) із захисту рослин Навчально-методичного центру Міністерства аграрної політики України. З 2012 р. він є членом цієї комісії.

За досягнення у науково-дослідній, навчальній і виховній роботі М.М. Кирик нагороджений почесними грамотами МСГ СРСР і УААН, відзнаками “Відмінник сільського господарства” і “Винахідник СРСР”, золотою медаллю ВДНГ СРСР, орденом Дружби народів, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (1998 р.), відзнакою “Знак пошани” Мінагрополітики України, Почесною відзнакою УААН (2007 р.). За визначний внесок у справу розбудови національної освіти України Указом Президента України йому присвоєно Почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України” (1992 р.). У 2003 р. його відзначено Почесною нагородою громадської міжнародної організації “Міжнародний рух охорони навколишнього середовища Африки”. Президія академії наук вищої школи (нині – вищої освіти) нагородила його відзнакою Ярослава Мудрого (2005 р.). Рішенням вченої ради університету (від 30.08.2007 р.) М.М. Кирику присвоєно звання “Заслужений професор Національного аграрного університету”.

За ініціативою та безпосередньої участі академіка М.М. Кирика у 1998 при кафедрі фітопатології створена та акредитована **проблемна науково-дослідна лабораторія “Мікології і фітопатології”**. Першим її завідувачем був к.б.н. А.П. Григанський, який приклав багато зусиль для її матеріального оснащення. Надалі лабораторією завідував к.с.-г.н. О.П. Дерменко. Нині цю роботу виконує

к.с.-г.н. М.С. Ретьман. Наукове керівництво підрозділу здійснює академік М.М. Кирик.

Доктор сільськогосподарських наук **О.Ф. Антоненко** виконував обов'язки завідувача кафедри протягом 2009-2014 рр. Опублікував понад 70 робіт, у т.ч. 5 рекомендацій навчально-виробничого характеру. Має 13 авторських свідоцтв на сорти рослин та 2 патенти. Лауреат премії Ради Міністрів СРСР (1987 р.), нагороджений срібною медаллю ВДНГ СРСР (1987 р.). У 2007 році йому присвоєно звання заслуженого наукового співробітника НУБіП України. Керує науковою роботою аспірантів.

У різний період за участю співробітників кафедри фітопатології розроблені комплексні системи захисту зернових культур, ріпаку, суріпиці та плодових культур, які схвалені відділом захисту рослин ВАСГНІЛ і науково-технічною радою Держагропрому СРСР, а також системи захисту зернобобових культур від основних хвороб, за розробку яких автори були відзначені золотою (М.М. Кирик) і срібними медалями (І.І. Кошевський та ін.) ВДНГ СРСР. Держагропромом України вони були рекомендовані до впровадження.

© М.М. Кирик, М.Й. Піковський, 2014